نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره دهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵، صفحات

اصیل

درس‌های مدیریتی در جریان ابلاغ سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه

اکرم بنی‌اسدی[۱]، سیده سمانه میراسمعیلی[۲*]، جلیل عرب‌خردمند[۳]

۱. دکترای مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، مرکز درمان ناباروری پژوهشگاه رویان، جهاد دانشگاهی، مرکز تحقیقات سلامت دفاعی، تهران، ایران
۲. *نویسنده مسئول: دکترای سلامت در بلایا و فوریت‌ها، مرکز تحقیقات سلامت دفاعی، تهران، ایران، s.miresmaeeli@gmail.com
۳. دکتری متخصص جراحی مغز و اعصاب، مرکز تحقیقات سلامت دفاعی، تهران، ایران

دریافت مقاله: پذیرش مقاله:

چکیده

زمینه و هدف: مدیریت بحران، به عنوان ضرورتی انکارناپذیر در حفظ جان، مال و سرمایه‌های ملی، نیازمند پشتوانه‌ای مستحکم از قوانین و مقررات کارآمد است. ایران، به‌عنوان یکی از کشورهای حادثه‌خیز جهان، طی سال‌های گذشته قوانین متعددی در حوزهٔ مدیریت بحران تصویب کرده است که از مهم‌ترین آن‌ها، سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه به‌شمار می‌رود.

روش: این پژوهش با رویکردی مروری، به تحلیل تفاوت‌های میان مصوبهٔ مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیهٔ مقام معظم رهبری در حوزهٔ مدیریت بحران می‌پردازد و درس‌های مدیریتی حاصل از این تفاوت‌ها را در سه حوزهٔ ساختار و آمادگی عملیاتی، اطلاع‌رسانی و برنامه‌ریزی استراتژیک استخراج می‌کند.

یافته‌ها: درس آموخته‌های مدیریتی را می‌توان در سه حوزهٔ اصلی «ساختار و آمادگی»، «عملیات و اطلاع‌رسانی» و «برنامه‌ریزی استراتژیک» طبقه‌بندی کرد.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد که این سیاست‌ها بیانگر گذار از مدیریت واکنشی به سوی حکمرانی تاب‌آور و مدیریت چرخهٔ کامل بحران هستند.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌های بهداشت ملی، بلاهای طبیعی، سیاست بهداشت، مدیریت بحران

مقدمه

در طول دو دههٔ گذشته، بلایای طبیعی در سرتاسر جهان موجب مرگ هزاران نفر و وارد آمدن خسارت‌های گستردهٔ مالی و اقتصادی شده است. در این میان، ایران از جمله کشورهایی است که در زمرهٔ ده کشور نخست جهان از نظر میزان بروز و شدت سوانح طبیعی قرار دارد (۱).

مدیریت مؤثر بحران‌ها در گرو وجود یک چارچوب حقوقی منسجم، و شفاف و کارآمد است؛ چارچوبی که در آن فرایندها، مسئولیت و اختیارات سازمان‌ها و افراد در چرخهٔ مدیریت بحران به روشنی تعیین شده باشد (۲).

در سطح بین‌المللی، اسناد و چارچوب‌های متعددی برای هدایت کشورها در تدوین قوانین ملی مدیریت بحران وجود دارد. یکی از مهمترین این اسناد، چارچوب سندای برای کاهش خطرپذیری بلایا ۲۰۱۵ ـ ۲۰۳۰ است که بر چهار اولویت کلیدی تأکید دارد: درک خطرپذیری، تقویت حکمرانی، سرمایه‌گذاری در کاهش خطرپذیری و ارتقای آمادگی (۳).

در سال‌های اخیر، اقدامات متعددی در سطح ملی و محلی در کشور در حوزهٔ مدیریت بحران انجام شده است که بیانگر حرکت به سوی توسعهٔ الگویی جامع برای پاسخ به حوادث و بلایا است. در میان مؤلفه‌های مختلف مدیریت بلایا، توجه به قوانین مدیریت بحران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (۴). مدیریت بحران در کشور باید به‌گونه‌ای سامان یابد که

Please cite this article as:
Bani-Asadi A, Mirasmaeili SS, Arab Khordmand J. Managerial Lessons from the Implementation of General Policies on Prevention and Risk Reduction of Natural Disasters and Unexpected Incidents. Iran J Cult Health Promot 2026; 10(1): P-P.

Copyright: © 2026 Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

بتواند به بهبود کیفیت خدمات و ارتقای عملکرد سازمان‌های مرتبط کمک کند. یکی از این راهبردهای اساسی در این زمینه، توسعهٔ سیاست‌های مدیریت بحران به‌صورت جامع و فراگیر است (۵).

در مطالعات مختلفی که به بررسی مقررات مدیریت بحران پرداخته‌اند، به چالش‌های قانون‌گذاری در کشور اشاره شده است؛ از جمله کم توجهی قوانین و مقررات به پیشگیری یا کاهش عواقب در رابطه با بحران‌های خشکسالی (۶)، توجه بیشتر به آمادگی برای مقابله با بحران و کم توجهی به پیشگیری از بروز بحران (۷)، لزوم بازنگریی در قوانین مرتبط با مدیریت بحران بافت‌های فرسودهٔ شهری، (۸) و ضعف در ضمانت‌های اجرایی در قوانین مربوط به رعایت استانداردهای ساختمانی (۹). در حوزهٔ مدیریت سیل. همچنین در قوانین مختلف، وظایفی برای دستگاه‌های اجرایی تعیین شده است، اما این وظایف از انسجام و همگرایی لازم برخوردار نیستند (۱۰).

علی‌رغم خطرپذیری بالا در کشور و تعدد قوانین و مقررات موجود در حوزهٔ مدیریت بحران، بنا بر گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بررسی‌های دقیق و کارشناسانه در بارهٔ این قوانین بسیار معدود است و نیاز به مطالعات جامع‌تر و عمیق‌تر در این زمینه وجود داد (۱۱).

قوانین و مقررات، نقشهٔ راهی برای تمامی ذی‌نفعان ترسیم می‌کنند و به روشنی به توزیع مسئولیت‌ها، تخصیص منابع و تعیین اختیارات در چرخهٔ کامل مدیریت بحران می‌پردازند. سیاست‌های کلی از سوی مرجع ذی‌صلاح قانونی صادر می‌شود و ناظر بر کلیت موضوع بوده و تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها براساس آن انجام می‌شود (۱۲). سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه در مورخ ۱۳۸۴/۲/۳ پس از حدود هفت سال مشورت و کار کارشناسی توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب و در تاریخ ۱۳۸۴/۷/۲۵ توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شده است. با توجه به وجود تفاوت‌هایی میان مصوبهٔ مجمع تشخیص مصلحت نظام و آنچه از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ شده است، این مطالعه با هدف بررسی این تفاوت‌ها و درس‌آموخته‌های ناشی از آن انجام شده است.

روش

این پژوهش از نوع مطالعهٔ کیفی تحلیلی- تطبیقی (Comparative Qualitative Study) است که با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای جهت‌دار (Directed Content Analysis) انجام شده است. جامعهٔ پژوهش شامل دو سند رسمی بوده است:

۱. مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام در خصوص سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه(۱۳۸۴)
۲. ابلاغیه مقام معظم رهبری در همان خصوص ۱۳۸۴/۷/۲۵.

مراحل انجام پژوهش

گردآوری داده‌ها: متون اصلی دو سند از منابع رسمی جمع‌آوری و دیجیتال‌سازی شدند.

استخراج واحدهای معنایی: مواد، بندها و تفاوت‌های عبارتی به‌صورت مستقل استخراج و مقایسه شدند.

کدگذاری تحلیلی: تفاوت‌ها بر اساس مضمون مدیریتی، ساختاری و اجرایی کدگذاری شدند.

طبقه‌بندی موضوعی: یافته‌ها در سه حوزهٔ اصلی «ساختار و آمادگی»، «عملیات و اطلاع‌رسانی» و «برنامه‌ریزی استراتژیک» طبقه‌بندی شدند.

تحلیل نهایی: مضامین استخراج‌شده با مبانی مدیریت بحران، سیاست‌گذاری عمومی و حکمرانی تاب‌آور تطبیق داده شدند.

برای اطمینان از روایی، فرایند تحلیل نتایج توسط سه پژوهشگر مستقل در حوزهٔ سلامت دفاعی بازبینی و تأیید شد. همچنین پایایی کدگذاری از طریق روش بازنمایی (Re-Test) و محاسبهٔ توافق بین کدگذاران ارزیابی شد که نتایج آن رضایت‌بخش بود.

یافته‌ها

براساس اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، یکی از وظایف مجمع تشخیص مصلحت نظام، ارائه مشاوره در اموری است که از سوی رهبری به این نهاد ارجاع می‌شود.

اصل یکصد و دوازدهم: مجمع تشخیص مصلحت نظام برای تشخیص مصلحت در مواردی که مصوبه مجلس شورای اسلامی را شورای نگهبان خلاف موازین شرع و یا قانون اساسی بداند و مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام نظر شورای نگهبان را تأمین نکند و مشاوره در اموری که رهبری به آنان ارجاع می‌دهد و سایر وظایفی که در این قانون ذکر شده است به دستور رهبری تشکیل می‌شود. اعضا ثابت و متغیر این مجمع را مقام رهبری تعیین می‌نماید. مقررات مربوط به مجمع توسط خود اعضاء تهیه و تصویب و به تأیید مقام رهبری خواهد رسید.

اصل سابق: اصل یکصد و دوازدهم: رهبر یا اعضای شورای رهبری در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی هستند.

اصل یکصد و دهم: وظایف و اختیارات رهبر: ۱. تعیین سیاست‌ها کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام) و براساس بند یک اصل یکصد و دهم قانون اساسی، تعیین سیاست‌ها کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام از وظایف و اختیارات رهبری است.

سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

طبیعی و حوادث غیرمترقبه در تاریخ ۱۳۸۴/۲/۳ از سوی رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام به مقام معظم رهبری تقدیم شد. در متن نامه آمده است که سیاست‌های کلی نظام برای پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه مطابق ماده ۲۶ آیین‌نامه داخلی مجمع، نظر مشورتی و در اجرای اوامر مورخ ۱۳۷۷/۱/۱۵ می‌باشد. بر این اساس، فرایند مشورت و کارشناسی در مجمع تشخیص مصلحت نظام حدود هفت سال به طول انجامیده است.

سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه در تاریخ ۱۳۸۴/۷/۲۵ توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شد. این مطالعه با هدف تحلیل و مقایسهٔ این دو مصوبه انجام شده است.

این مقالهٔ مروری با تمرکز بر رویکرد مدیریت بحران، تفاوت‌های کلیدی میان پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیهٔ مقام معظم رهبری را تحلیل کرده و پیامدهای مدیریتی آن‌ها را در سه حوزهٔ اصلی (ساختار و آمادگی، عملیات و اطلاع‌رسانی، و برنامه‌ریزی استراتژیک) بررسی می‌کند.

سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه

این مصوبه دارای ۹ ماده و ۱۱ بند است. ولی در ماده‌های ۱ و ۲ و ۳ و ۹ و بندهای ۳-۲ و ۳-۳ بین مصوبه مجمع و ابلاغیه سیاست‌های کلی تفاوت‌های درس آموزی وجود دارد.

- **تمرکز بر «افزایش و گسترش» بجای «ایجاد زمینه‌ها»**

تفاوت اصلی در این بخش، انتقال تمرکز از مرحله مقدماتی و زیرساختی «ایجاد زمینه‌ها» به مرحله عملیاتی و توسعه‌ای «افزایش و گسترش» است. این امر نشان می‌دهد که مدیریت باید بر توسعه و ارتقاء وضعیت موجود در زمینه آموزش تمرکز کند.

- **تغییر تمرکز از «در برابر حوادث» به «رویارویی با عوارض»**

این‌تفاوت نشان‌دهندهٔ یک درس مدیریتی حیاتی است؛ زیرا در شرایطی که تمرکز اصلی بر مرحله مقابله قرار می‌گیرد، معمولا عوارض ناشی از سوانح و حوادث که دارای پیامدهای بلندمدت هستند (مانند عوارض زیست محیطی، امنیتی، یا انسانی شامل مسائل روانی و اپیدمی) مورد غفلت واقع می‌شوند. ابلاغیه رهبری بر ضرورت آماده‌سازی برای مدیریت این عوارض بلندمدت تأکید می‌کند.

به‌طور کلی، تفاوت‌های ماده ۱، تغییر پارادایم از تمرکز صرف بر مقابله به تمرکز بر توسعه عملیاتی آموزش و مدیریت عوارض بلندمدت ناشی از سوانح را نشان می‌دهد.

تفاوت اصلی ماده ۲ مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیه مقام معظم رهبری، در رویکرد مدیریتی نسبت به مراکز علمی و تحقیقاتی موجود و همچنین حوزه مطالعاتی است.

این تغییر نشان‌دهنده یک درس مدیریتی مهم است که مدیران باید از رویکردی خود محور که تنها بر ساماندهی و ایجاد طرح‌های جدید تأکید دارد، به رویکردی جامع‌نگر که حامی تداوم کار و حفظ دستاوردهای قبلی است، روی آورند.

تفکیک نقش «تعیین‌کننده» از «مسئولیت مستقیم» درس‌های مدیریتی

- مدیر ارشد نباید خودش مسئولیت مدیریت بحران را برعهده داشته باشد (اجتناب از تمرکز بیش از حد مسئولیت).

ماده ۱. درس‌های مدیریتی با رویکرد آمادگی

جدول ۱. پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیه مقام‌معظم‌رهبری در ماده یک

شماره	پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام	ابلاغیه مقام‌معظم‌رهبری
ماده ۱	ایجاد زمینه‌های لازم به منظور آموزش و افزایش آگاهی، گسترش فرهنگ ایمنی و آمادگی مسئولان و مردم در برابر سوانح طبیعی و حوادث غیر مترقبه به‌ویژه خطر زلزله و پدیده‌های جوی و اقلیمی	افزایش و گسترش آموزش و آگاهی و فرهنگ ایمنی و آماده‌سازی مسئولان و مردم برای رویارویی با عوارض ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه به‌ویژه خطر زلزله و پدیده‌های جوی و اقلیمی

ماده ۲. درس مدیریتی در تداوم کار با حفظ سوابق

جدول ۲. پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیه مقام‌معظم‌رهبری در ماده دو

شماره	پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام	ابلاغیه مقام‌معظم‌رهبری
ماده ۲	گسترش و تقویت مطالعات علمی و تحقیقاتی همه‌جانبه و هماهنگ برای شناخت و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه با اولویت خطر زلزله و پدیده‌های جوی و اقلیمی و ساماندهی و حمایت از مراکز علمی و تحقیقاتی	گسترش و تقویت مطالعات علمی و پژوهشی و حمایت از مراکز موجود به منظور شناسایی و کاستن از خطرات اینگونه حوادث با اولویت خطر زلزله.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

ماده ۳. درس مدیریتی در ساختار رهبری آمادگی

جدول ۳. تفاوت پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیه مقام‌معظم رهبری در ماده سه

شماره	پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام	ابلاغیه مقام‌معظم‌رهبری
ماده ۳	ایجاد مدیریت واحد با مسئولیت رئیس جمهور برای آمادگی و اقدام مؤثر جهت مقابله و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه و فرماندهی در دوره بحران	ایجاد مدیریت واحد با تعیین رئیس جمهور برای آمادگی دائمی و اقدام مؤثر و فرماندهی در دوره بحران

جدول ۴. پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیه مقام‌معظم‌رهبری در بند دو ماده سه

شماره	پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام	ابلاغ مقام‌معظم‌رهبری
بند۲-۳	تقویت آمادگی‌ها و امکانات لازم و فراهم کردن زمینه‌های مناسب برای برقرار نظم و امنیت، اتخاذ سیاست‌های تبلیغاتی و اطلاع‌رسانی و سازماندهی کمک‌های داخلی و خارجی به منظور اجرای سریع و مؤثر عملیات جست و جو، نجات، امداد و اسکان موقت آسیب دیدگان	تقویت آمادگی‌ها و امکانات لازم برای اجرای سریع و مؤثر عملیات جست‌وجو و نجات در ساعات اولیه، امداد و اسکان موقت آسیب‌دیدگان، تنظیم سیاست‌های تبلیغاتی و اطلاع‌رسانی و سازماندهی کمک‌های داخلی و خارجی در زمینه‌های فوق

جدول ۵. پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیه مقام‌معظم‌رهبری در بند سه ماده سه

شماره	پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام	ابلاغ مقام‌معظم‌رهبری
بند ۳-۳	در اختیار قرارگرفتن کلیه امکانات و توانمندی‌های موردنیاز اعم از دولتی و غیردولتی و نیروهای مسلح در طول زمان بحران.	در اختیار گرفتن کلیه امکانات و توانمندی‌های موردنیاز اعم از دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی و نیروهای مسلح در طول زمان بحران.

- مدیر ارشد باید نقش تعیین‌کننده و ناظر بر عملکرد مسئول مدیریت بحران را ایفا کند.
- مدیر ارشد نباید به واسطه اشتغالات مدیریت بحران، از امور جاری کشور غافل شود.

ایجاد آمادگی دائمی و تخصصی

درس مدیریتی

- مدیریت بحران منحصر به دوره مقابله نیست؛ بلکه باید برای مدیریت چرخه بحران آمادگی دائمی ایجاد شود.
- مسئول مدیریت بحران باید زیر نظر مدیر ارشد، به‌صورت تمام وقت به ایجاد آمادگی دائمی بپردازد.
- تمام وقت شدن مسئولیت، منجر به آموزش مستمر و تخصصی و تجمیع تجربیات می‌شود.

تفاوت‌های بند ۳ مصوبه مجمع و ابلاغیه مقام معظم رهبری

۱. تفکیک مدیریت کلان از مدیریت تخصصی
۲. تعیین مدیریت تخصصی توسط مدیریت کلان
۳. ارتقاء آمادگی جهت مقابله به آمادگی دائمی به همه ابعاد چرخه مدیریت بحران

بدیهی است مدیریتی که در سطح کلان تعیین می‌شود، باید در چارچوب نظارت‌پذیر و با ارتباط مستقیم با مرجع عالی تصمیم‌گیری عمل کند. به بیان دیگر، مدیری که رئیس جمهور برای ایجاد مدیریت واحد با هدف آمادگی دائمی، اقدام مؤثر و فرماندهی در دورهٔ بحران منصوب می‌کند، بدون برخورداری از ارتباط مستقیم ونظارت مستمر وی قابل تصور نیست.

بند ۳-۲. درس‌های مدیریتی در عملیات و ارتباطات

اولویت‌بندی زمانی نجات

ابلاغیه رهبری: تقویت آمادگی‌ها و امکانات برای اجرای سریع و مؤثر عملیات جست و جو و نجات در ساعات اولیه

درس مدیریتی: این تأکید نیازمند برنامه‌ریزی و تمرینات میدانی قبلی است که متکی بر آمادگی و تجهیزات فردی باشد.

مدیریت اطلاعات و پدافند روانی

ابلاغیه رهبری: تأکید بر تنظیم سیاست‌های تبلیغاتی و اطلاع‌رسانی

درس مدیریتی: با توسعه شبکه‌های مجازی، جنگ روانی بخش انکارناپذیر حوادث طبیعی و انسان‌ساز شده است. بنابراین، مدیران نیازمند تنظیم سیاست‌های تبلیغاتی برای پدافند، توسعه بهداشت روانی، و مقابله با حملات تبلیغاتی هستند. امروزه قبل از حادثه، حین حادثه و بعد از حادثه به‌طور مستمر جنگ رسانه‌ای اعم از رسانه‌های مکتوب ومجازی اصلی‌ترین عوامل نبرد هستند.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

جدول۶. پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغیه مقام‌معظم‌رهبری در ماده نه

شماره	پیشنهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام	ابلاغ مقام‌معظم‌رهبری
بند۹	ساماندهی نظام‌های جامع مدیریت جوی و اقلیمی کشور با رویکرد سازگاری مؤثر با اقلیم در تدوین، تنظیم و انطباق برنامه‌های توسعه ملی متناسب با روند تغییر احتمالی اقلیم به منظور کاهش آثار آن‌ها با استفاده از دانش و تجارب جهانی	تنظیم برنامه‌های توسعه ملی به‌گونه‌ای که در همه فعالیت‌های آن در همه سطوح، رویکرد «سازگاری با اقلیم» ملاحظه و نهادینه شود. بنابراین اقدامات ذیل باید انجام گیرد: ـ شناسایی شرایط اقلیمی و لحاظ نمودن آن به‌عنوان یکی از محورهای اساسی آمایش سرزمین. ـ تهیه، تدوین و ساماندهی نظامهای جامع مدیریت بلایای جوی و اقلیمی. ـ شناسایی تغییر اقلیم و آثار و پیامدهای آن در پهنه سرزمین و اتخاذ راهکارهای مناسب.

بند ۳-۳. درس مدیریتی در بسیج منابع

ابلاغیه رهبری: در اختیار گرفتن کلیه امکانات موردنیاز اعم از دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی و نیروهای مسلح در طول زمان بحران

درس مدیریتی: این بند دامنه دسترسی به منابع را از نهادهای دولتی و نظامی، به نهادهای عمومی غیردولتی (که اغلب دارای انعطاف و منابع قابل توجهی هستند) گسترش می‌دهد.

بند ۹. درس‌های مدیریتی در برنامه‌ریزی استراتژیک نهادینه‌سازی رویکرد سازگاری با اقلیم

درس مدیریتی: این امر مستلزم اتخاذ اقدامات استراتژیک و بلندمدت است:

۱. شناسایی شرایط اقلیمی و لحاظ نمودن آن به عنوان یکی از محورهای اساسی آمایش سرزمین

۲. تهیه، تدوین و ساماندهی نظام‌های جامع مدیریت بلایای جوی و اقلیمی

۳. شناسایی تغییر اقلیم و آثار و پیامدهای آن و اتخاذ راهکارهای مناسب

این سه اقدام، ماهیت استراتژیک و بلندمدت مدیریت بحران را در نظر گرفته و بر لزوم ادغام مسائل اقلیمی در بالاترین سطح برنامه‌ریزی کشوری (آمایش سرزمین) تأکید می‌کنند. در نتیجه، ماده ۹ ابلاغیه، بسیار عملیاتی‌تر و فراگیرتر از پیشنهاد مجمع است.

تأکید بر «نهادینه شدن» رویکرد «سازگاری با اقلیم» در «همه فعالیت‌ها در همه سطوح» در ابلاغیه، یک درس مدیریتی مهم را القاء می‌کند. این امر نشان می‌دهد که مدیریت استراتژیک بحران باید از یک رویکرد به تنهایی ساماندهی و انطباق، به یک رویکرد بنیادین و تغییر پارادایم در تمام برنامه‌ریزی‌های کلان توسعه ملی تبدیل شود.

بحث

تغییرات مورد بررسی را می‌توان در سه حوزه ساختار و آمادگی، عملیات و اطلاع رسانی و برنامه استراتژیک دسته‌بندی کرد.

حوزه ساختار و آمادگی

انتقال رویکرد از مرحله مقابله به مدیریت چرخه بحران

یکی از مهمترین تغییرات این مصوبه، تحول در رویکرد مدیریتی است؛ به‌گونه‌ای که به‌جای اتکا به انفعال و انجام عملیات مقابله صرف در زمان بروز بحران، بر مدیریت جامع چرخهٔ بحران و همچنین توجه به عوارض بلندمدت و پیامدهای پس از وقوع بحران تأکید شده است.

گسترش دامنه آموزش و آمادگی (ماده ۱)

در حوزهٔ آموزش، رویکرد مدیریتی از ایجاد زمینه‌ها (ایجاد زمینه‌های لازم برای آموزش، افزایش آگاهی و گسترش فرهنگ ایمنی ـ مطابق پیشنهاد مجمع (به عملیاتی‌سازی و گسترش) افزایش و گسترش آموزش و آگاهی و فرهنگ ایمنی ـ ابلاغیه تغییر یافته است این امر نشان می‌دهد که مدیریت باید بر ارتقای کمی و کیفی وضعیت موجود تمرکز کند.

تمرکز بر عوارض بلندمدت

در زمینهٔ آمادگی، پیشنهاد مجمع بر آمادگی در برابر سوانح طبیعی تأکید دارد، در حالی که ابلاغیه بر رویارویی با عوارض ناشی از سوانح متمرکز است. این تغییر نشان می‌دهد که مدیریت بحران نباید تنها به دورهٔ مقابله محدود شود، زیرا در این مرحله اغلب هیجانات موجب سرازیر شدن بیش از حد نیروی انسانی و امکانات می‌شود. از این‌رو، مدیران باید تمرکز ویژهٔ خود را بر عوارض بلندمدت ناشی از سوانح معطوف کنند؛ عوارضی که اغلب مورد غفلت قرار می‌گیرند و شامل پیامدهای امنیتی (مانند دزدی و تجاوز)، زیست محیطی (مانند آتش‌سوزی) و انسانی (مانند مسائل عاطفی، روانی، جسمی و اپیدمی‌ها) هستند.

درس‌های مدیریتی در ساختار رهبری و آمادگی دائمی

تفاوت‌های ماده‌های ۲ و ۳ در زمینه ساختار مدیریت واحد، درس‌های مهمی در مورد تفکیک نقش‌ها در رأس مدیریت بحران ارائه می‌دهد:

تفکیک نقش تعیین‌کننده از مسئولیت اجرایی (ماده ۳)

بر این اساس، مدیر ارشد نباید خود به تنهایی مسئولیت مدیریت بحران را بر عهده گیرد؛ بلکه وظیفهٔ او باید تعیین‌کننده و ناظر بر عملکرد مسئول مدیریت بحران باشد تا از غفلت نسبت به امور جاری کشور به سبب مشغله‌های ناشی از مدیریت بحران جلوگیری شود.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

نهادینه کردن آمادگی دائمی (ماده ۳)

در ابلاغیه بر لزوم آمادگی دائمی تأکید شده است. این امر بیانگر رویکرد جامع مدیریت بحران است که آن را محدود به مرحلهٔ مقابله نمی‌داند. بر این اساس، مدیر بحران باید زیر نظر مدیر ارشد، به صورت تمام وقت به ایجاد و حفظ این آمادگی بپردازد. تمام وقت شدن این مسئولیت، به تجمیع تجربه‌ها و آموزش مستمر و تخصصی منجر می‌شود و کارآمد نظام مدیریت بحران را ارتقا می‌دهد.

حمایت از تداوم مدیریتی (ماده ۲)

یکی از اصول مهم در سازمان دهی نهادی، حمایت از مراکز موجود است؛ اصلی که در ابلاغیه نیز بر آن تأکید شده است. این حمایت تضمین می‌کند که با ورود هر مسئول جدید، تلاش‌های پیشین نادیده گرفته نشود و طرح‌های در دست اجرا تحت تأثیر طرح‌های جدید قرار نگیرند.

حوزه عملیات و اطلاع رسانی

تمرکز عملیاتی برنجا تسریع (بند ۳-۲)

تأکید ابلاغیه بر تقویت آمادگی‌ها و امکانات برای اجرای سریع و مؤثر عملیات جست و جو و نجات در ساعات اولیه، یک درس مدیریتی حیاتی است. این امر مستلزم برنامه‌ریزی قبلی، برگزاری تمرینات میدانی و اتکا بر آمادگی و تجهیزات فردی است تا بتوان در «زمان طلایی (GoldenHour)» اقدامات مؤثر را انجام داد.

مدیریت اطلاعات و پدافند روانی (بند۳-۲)

با گسترش شبکه‌های مجازی، جنگ روانی به بخشی انکارناپذیر از حوادث طبیعی و انسان‌ساز تبدیل شده است. از این‌رو، در ابلاغیه بر ضرورت تنظیم سیاست‌های تبلیغاتی و اطلاع‌رسانی تأکید شده است. این امر یک الزام مدیریتی محسوب می‌شود که مستلزم ایجاد قرارگاه جنگ روانی برای پدافند، ارتقای بهداشت روانی و مقابلهٔ مؤثر با حملات تبلیغاتی است.

گسترش دامنه بسیج منابع (بند ۳-۳)

مربوطه در دورهٔ بحران، دامنهٔ امکانات موردنیاز را از بخش دولتی و نیروهای مسلح فراتر برده و آن را به نهادهای عمومی غیردولتی نیز گسترش داده است. این رویکرد نشان دهندهٔ ضرورت بهره‌گیری حداکثری و فراگیر از تمامی ظرفیت‌های منعطف و گستردهٔ کشور در شرایط بحران است.

حوزه برنامه‌ریزی استراتژیک

مدیریت بحران‌های آینده‌نگر مستلزم آن است که رویکرد سازگاری با اقلیم در تدوین برنامه‌های توسعهٔ ملی در تمامی سطوح الهام‌بخش و راهنما باشد. تحقق این امر نیازمند اتخاذ اقدامات استراتژیک در حوزهٔ شناسایی شرایط اقلیمی به عنوان یکی از محورهای اصلی آمایش سرزمین، تهیه، تدوین و ساماندهی نظام‌های جامع مدیریت بلایای جوی و اقلیمی، و نیز شناسایی تغییر اقلیم، آثار و پیامدهای آن و طراحی راهکارهای مناسب برای مواجهه با این تحولات است.

نتیجه‌گیری

تفاوت اصلی میان پیشنهادهای مجمع تشخص مصلحت نظام و ابلاغیهٔ رهبری، تنها به اصلاحات متنی محدود نمی‌شود. این تفاوت‌ها در حوزهٔ سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه، درس‌های مدیریتی عمیقی را آشکار می‌سازد؛ درس‌هایی که اغلب بر تغییر رویکرد از مدیریت مقابله‌ای و کوتاه‌مدت به مدیریت چرخهٔ بحران، آمادگی دائمی و توجه به عوارض بلندمدت تأکید دارند. این تفاوت‌ها نشان‌دهندهٔ یک تحول رویکردی در مدیریت بحران است؛ تحولی که بر برآمادگی دائمی مدیریت تمام وقت بحران، تمرکز بر عوارض بلندمدت، تفکیک نقش مدیر ارشد از سطوح اجرایی و ادغام استراتژیک رویکرد سازگاری با اقلیم در برنامه‌های توسعه تأکید دارد.

منابع

1. Arab-Kheradmand J. Historical Research on Disaster Management Legislation in Iran Before Islamic Revolution. Health in Emergencies and Disasters Quarterly 2016; 1(4): 209-214 .[in Persian]
2. Sohrabi S, Salimi GR, Habibi M. Smart governance model in a crisis situation with an emphasis on urban management in line with the general policies of the Islamic Republic of Iran. Strategic and macro policies 2024; 12(46): 234-262 .[In Persian]
3. UNISDR United Nations, 2030-2015 Sendai framework for disaster risk reduction. Switzerland; 2015.
4. Reza Khani-Gilashi SA, Arab-Kheradmand J, Bani-Asadi A,. Iranian Crisis Management Laws and Regulations Over Time: A Catalogue from the Constitutional Revolution to the Present. 2016, Tehran: Organization of Basij Medical Community. [In Persian]
5. Khalifeh N, Abolghasemi M. Management Challenges in Iran from the Perspective of Crisis Management. New Research Approaches in Management Science 2024; 13(33): 1-23 .[In Persian]
6. Sadr O, Sadr F, Samare Hashmi M. Integrated Investigation of Flood and Drought and Its Legal Solutions According to Legislative Challenges. Journal of Water and Sustainable Development 2025; 12(1): 108-121.
7. Nasri Fakhr D. Crisis and Natural Disaster Management: A Comparative Study of Iran and Central Asia. Central Asia and the Caucasus Studies 2022; 28(119): 153-173 .[In Persian]
8. Razani A, Nouzari K, Rafieian M. Explanation the Dimensions and Components of an appropriate pattern of Earthquake Disaster

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

Management in Deteriorated Urban Areas in Tehran city. Iranian Islamic city 2021; 11(43): 25-43 .[In Persian]
9. Abbaszadeh E. Evaluation of the Efficiency of Urban Planning Regulations in Reducing Urban Vulnerability to Crises (Earthquake, Flood, etc.), in 27th National Conference on Civil Engineering, Architecture, and Urban Planning , Shirvan; 2025 .[In Persian]
10. Taheri SM, Mosaedi A. Review of Flood Risk Management Strategies and Legal and Practical Challenges. Journal of Water and Sustainable Development 2023; 10(3): 35-50. [In Persian]
11. Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Assessment of the Crisis Management Law in Iran and Providing Opinions and Suggestions.Tehran 2025 .[In Persian]
12. Gholami A. Bahadori-Jahromi A. The concept, nature and supervision of the implementation of the system's general policies. Quarterly Journal of Public Law Knowledge 2013; 2(3): 51-72 .[In Persian]

Original

Managerial Lessons from the Implementation of General Policies on Prevention and Risk Reduction of Natural Disasters and Unexpected Incidents

Akram Bani-Asadi[1], Seyyedeh Samaneh Mirasmaeili[2*], Jalil Arab Khordmand[3]

1. Ph.D. in Health Services Management, Royan Institute for Reproductive Biomedicine, Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR); Defense Health Research Center, Tehran, Iran.
2. ⁎**Corresponding Author:** Ph.D. in Disaster and Emergency Health, Defense Health Research Center, Tehran, Iran, s.miresmaeeli@gmail.com
3. PhD Neurosurgeon, Defense Health Research Center, Tehran, Iran.

Abstract

Background: Crisis management, as an undeniable necessity for safeguarding lives, property, and national assets, requires a robust legal and regulatory framework. Iran, being one of the most disaster-prone countries in the world, has enacted a range of crisis management laws, among which the General Policies on the Prevention and Reduction of Risks Arising from Natural Disasters and Unexpected Incidents stand out as particularly significant.

Method: Adopting a review-based approach, this study analyzes the differences between the resolution of the Expediency Discernment Council and the directive issued by the Supreme Leader. It further identifies and synthesizes managerial lessons derived from these differences across three key domains: structure and preparedness, operations and communication, and strategic planning.

Results: The managerial insights obtained can be categorized into three principal areas: structure and preparedness, operations and communication, and strategic planning.

Conclusion: The findings suggest that these policies signify a paradigm shift from reactive crisis management toward resilient governance and comprehensive, cycle-based crisis management.

Keywords: Crisis Management, Health Policy, National Health Programs, Natural Disasters.

Please cite this article as:
Bani-Asadi A, Mirasmaeili SS, Arab Khordmand J. Managerial Lessons from the Implementation of General Policies on Prevention and Risk Reduction of Natural Disasters and Unexpected Incidents. Iran J Cult Health Promot 2026; 10(1): P-P.

Copyright: © 2026 Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]